

СТРАТЕГИЯ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ХОРАТА С УВРЕЖДАНЯ 2008-2015 Г.

ВЪВЕДЕНИЕ

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г. има за цел ефективното прилагане на политиката на българското правителство, насочена към подобряване качеството на живот на хората с увреждания, недопускане на дискриминация по признак „увреждане“, осигуряване на равни възможности, пълноценно и активно участие във всички области на обществения живот.

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г. очертава конкретните мерки, които е необходимо да се осъществят, за да се премахнат всички бариери (психологически, образователни, социални, културни, професионални, финансови и архитектурни) пред социалното включване и равноправната интеграцията на хората с увреждания.

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г. се приема в изпълнение на препоръките на Съвета на Европа, добрите практики на държавите-членки на ЕС, принципите в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, Стандартните правила на ООН за равнопоставеност и равни възможности за хората с увреждания, Конвенцията на ООН за правата на детето.

ЕВРОПЕЙСКА РАМКА

Лицата с увреждания са приблизително 10% от населението на Европейския съюз, като по-голямата част от тях са възрастни хора.

Подписаният през 1997г. в Амстердам, Договор за създаването на Европейските общности (ДЕО) въвежда специални изисквания на ниво ЕС относно недопускането на дискриминация и осигуряването на равни възможности и борба със социалната изолация на хората с увреждания. Съгласно Декларация 22 от Заключителния акт на

Амстердамския договор европейските институции са задължени да отчитат нуждите на хората с увреждания, когато приемат мерки за синхронизиране на законодателството на държавите-членки съгласно изискванията на Общия пазар.

През 1998 г. Европейската комисия приема *Кодекс на добрите практики за заетост на хората с увреждания*, а през май 1999 г. социалните партньори формално приемат Съвместна декларация относно заетостта на хората с увреждания. В Европейската стратегия за заетост и насоките към нея официално се признават и формулират проблеми, с които се сблъскват хората с увреждания при намирането и задържането на работа. В Насока 7 *„Борба срещу дискриминацията и насърчаване на социалното включване посредством достъп до работа“* държавите-членки постигат съгласие да „въведат подходящи мерки, за да посрещнат нуждите на лицата с увреждания, етническите малцинства и работниците имигранти, свързани с тяхната интеграция към трудовия пазар, и да определят национални цели за постигането на тези мерки“.

По време на Европейския съвет от Лисабон през 2000 г. Европейският съюз си поставя амбициозната цел да стане *„най-конкурентноспособната и динамична, основана на знанието икономика в света, способна да има стабилно икономическо развитие с повече и по-добри работни места и по-голяма социална кохезия“*. Приет е *„Откритият метод на координация за социална защита и социално включване“*, една от най-важните части, в който съставлява грижата за хората със специфични потребности. Уврежданията са сред индикаторите за измерване на напредъка по националните планове за действие към Стратегиите по социалното включване

На 27 ноември 2000 г. Европейският съвет приема Директива 2000/78/ЕО, с която се въвежда обща рамка за недопускане на дискриминация по признак раса, етнически произход, вяра, религия, пол, увреждане и сексуална ориентация, както и равно третиране при наемане на работа и упражняване правото на труд. Това е първата законодателна мярка на Общностно ниво, която предоставя защита срещу дискриминация на хората с увреждания в работна среда.

НАЦИОНАЛНА РАМКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЦЕЛИТЕ НА СТРАТЕГИЯТА ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ 2008-2015 Г.

Република България развива законодателство, създаващо правни гаранции за недопускане на дискриминация и провежда последователна политика по тяхното прилагане, както и за създаване на

равни възможности и социално включване на уязвимите групи в обществото, в т.ч. хората с увреждания. Защитата на правата и основните свободи на човека и утвърждаването на общоприетите стандарти в тази област са основен приоритет в политиката на Република България.

Страната ни е ратифицирала редица международни документи, с които гарантира защитата и интересите на всички граждани, намиращи се под нейна юрисдикция:

- 2000 - Европейската социална харта /ревизирана/;
- 1992 - Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи и първия допълнителен протокол към нея;
- 1970 - Международния пакт за граждански и политически права и Международния пакт за икономически, социални и културни права;

Република България спазва препоръките на Съвета на Европа, отправени към всички правителства да работят активно в областта на интегрирането на хората с увреждания, като им осигуряват заетост и все по-благоприятни условия на живот.

Законът за интеграция на хората с увреждания (ЗИХУ) създава условия за ползване на правата от хората с увреждания за самоопределяне и пълноценно участие в живота на страната и в реалностите на пазарната икономика. Гарантира се създаването на такава среда, в която хората с увреждания са възможно най-независими, като в същото време се запазват правата им на социална защита, адекватни социални услуги, интегрирано образование и обучение, подходяща работна среда, възможности за културни и спортни изяви и т.н.

Съществен момент в ЗИХУ е оценяването на увреждането и на възможностите за интеграция. Оценяването на увреждането се извършва чрез медицинска експертиза и социална оценка. Социалната оценка се осъществява на основата на медицинската експертиза и има за цел да установи потребностите от рехабилитация на човека с увреждане, неговите възможности за професионална реализация и за социална интеграция.

За подобряване на социалния статус на хората с увреждания е въведена месечна добавка за социална интеграция. Тя е диференцирана и представлява парични средства, които допълват собствените доходи на хората с увреждания и са предназначени за покриване на допълнителните им разходи за транспортни, информационни и телекомуникационни услуги, образование, квалификация, достъпна

информация, обучение, лекарства, диетично хранене, балнеолечение и рехабилитация и т.н.

Законът за защита срещу дискриминацията доразвива конституционния принцип за забрана на дискриминацията и равенство пред закона, съдържащ се в член 6 от Конституцията на Република България, като въвежда механизми за неговото прилагане на практика.

Целта на закона е да се осигури на всички лица (включително и хората с увреждания) правото на равенство пред закона, равенство в третирането и във възможностите за участие в обществения живот. В закона се дефинират пряката и непряка дискриминация, преследването (виктимизация), подбуждането към дискриминация, тормоза, сексуалния тормоз и расовата сегрегация. Предвидени са редица изключения, при които различното третиране на лица не се счита за дискриминация. Не се считат за дискриминация и специалните мерки в полза на лица или групи, с цел изравняване на възможностите им, докато тези мерки са необходими.

Законът за защита срещу дискриминация съдържа изрична разпоредба, с която се задължава работодателя да пригоди работното място към нуждите на лице с увреждания при неговото наемане или когато увреждането на лицето настъпи след наемането му на работа, освен когато разходите за това са необосновано големи и биха затруднили сериозно работодателя.

Антидискриминационни разпоредби се съдържат в Кодекса на труда, Закона за насърчаване на заетостта, Закона за социално подпомагане, Закона за закрила на детето, Закона за семейните помощи за деца и др.

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г е разработен в съответствие с основните нормативни актове, изследвания и национални стратегически документи: Съвместния меморандум по социално включване на Република България и Националния доклад по стратегиите за социална закрила и социално включване на Република България за периода 2006-2008 г., Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” (2007-2013 г.), Националната програма за училищно образование и предучилищно възпитание и подготовка (2006-2015г.) и Плана за действие за намаляване на броя на необхванатите и отпадащите ученици в задължителна учебна възраст (2007–2009г.), Националния план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или хронични заболявания в системата на народната просвета.

През последното десетилетие в Европа се развиха динамични политически, икономически, социални и технологични промени.

Възможностите и предизвикателствата на глобализацията, развитието на информационните и комуникационните технологии, променящите се насоки в заетостта и безработицата, здравето и демографията, миграцията и преходът към пазарна икономика наложиха много позитивни промени и вследствие на това се повишиха надеждите и очакванията на хората. Премина се от отношение към човека с увреждане като нуждаещ се пациент без принос към обществото към приемането му като лице, което има нужда от премахване на настоящите бариери, за да заеме полагащото му се място като пълноправен участник в обществото. Тези бариери включват отношения, социални и правни бариери, както и бариери на околната среда. Поради това ние трябва да осигурим продължаването на промяната на парадигмата от стария медицински модел на хората с увреждания към моделът, основан на социални и човешки права.

Основната цел на Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г. е създаването на гаранции и стимули за равнопоставеност на хората с увреждания, за успешната им реализация в живота на обществото.

АНАЛИЗ НА ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧЕСКАТА РАМКА

Хората с увреждания в България са обект на нагласи и практики, наследени от миналото, когато повечето от тях са били изолирани, защитавани и обгрижвани от семействата си или от държавата.

По-голямата част от тях и днес продължават да бъдат изолирани и неспособни да излязат извън домовете си както поради недостъпната архитектурна среда, така и поради липсата на адекватни услуги за социално включване.

Недостатъчното развитие на алтернативни услуги и грижи за деца с увреждания и за подпомагане на техните семейства определя броя на децата, които се отглеждат в социални заведения в системата на различни министерства. Високата степен на институционализацията им води до силно ограничаване на възможностите за добро образование и включване в живота, което от своя страна, още повече влошава шансовете на хората с увреждания за реализация на трудовия пазар, както и за участие в икономическия, социалния и културния живот на обществото.

Изключително важна предпоставка за успешното социално включване на хората със специфични потребности е промяна в **нагласите в обществото** спрямо тях. Все още те са доминирани от погрешни представи, съжаление, безразличие и негативизъм. Това обуславя необходимостта от провеждането на дългосрочни кампании за преодоляване на тези “субективни” бариери и за промяна на стереотипите в начина, по който се представят и възприемат увреждането и самите хора с увреждания. Много важно при този подход е хората с увреждания да се представят като носители на позитивни роли, като равнопоставени граждани в едно демократично общество. Кампанията за промяна на обществените нагласи трябва да протича успоредно с решаването на всички проблеми, свързани с уврежданията.

Един от най-тежките проблеми за хората с увреждания – **осигуряването на достъпна среда**, все още не намира добро решение. Създадена е добра нормативна база, като със Закона за устройство на територията въвежда изисквания за изграждане на достъпна среда, а конкретните изисквания за осигуряване на достъпна среда са въведени с редица наредби с технически норми за проектиране. Създадени са нормативни изисквания за изграждане на достъпна среда в урбанизираните територии; за регулиране на движението по пътищата със светлинни сигнали; поставяне на светофарни уредби на кръстовища, разположени на достъпни маршрути, за съпровождане на зелената светлина на светофарната уредба от звуков сигнал.

В голямата част от общините в страната има положителен обществен отзвук и нагласи относно осигуряването на достъпна среда за хората с увреждания. Спонсори предоставят средства за адаптиране на сгради, училища, културни институции, в общинските бюджети също се заделят средства за тази цел. Необходимо е да се създаде добра координация между местните власти и държавната администрация за събиране на информация по изпълнението на мерките за създаване на достъпна среда. В тази посока особено важна е ролята на областните съвети за регионално развитие, на общинските органи и трябва да окажат необходимото съдействие и помощ.

За разширяване на възможностите на хората с увреждания до **достъпен транспорт и транспортни услуги**, поетапно основните железопътни гари се оборудват с пунктове за информация, диспечеринг и медицински грижи. Пуснати са в експлоатация по основните жп линии специализирани жп вагони с обособени места за трудноподвижни хора и техните колички и придружители. Изградени са санитарни възли за хората с увреждания в съответствие с европейски

стандарти. Поетапно се изпълнява програма за скосяване на перони, тротоари и др. за осигуряване на възможност за придвижване с инвалидна количка.

Съвместно с общините в гр. София, Пловдив, Варна, Стара Загора и Бургас се определени и обозначени паркоместа пред приемните здания на жп гарите за паркиране на лични и специализирани автомобили на трудноподвижни лица.

Пуснатият в експлоатация нов терминал на Летище София също е съоръжен със специализирани движещи се пътеки и асансьори за трудно подвижни лица. На международните летища в София, Варна и Бургас функционират специализирани автомобили за транспортиране на несамостоятелни пътници от въздухоплавателните средства до терминалите и обратно (амболифтове). Изградени са специализирани сервизни помещения за трудноподвижните лица. Тези летища разполагат и със закупени собствени инвалидни колички, които се предоставят на желаещите по заявка.

Паралелно с това в градския транспорт са пуснати в експлоатация автобуси и трамваи с падащ борд, както и специализирани бусове за трудно подвижни лица.

С оглед осигуряването на достъпна среда за хора с увреждания са адаптирани подходите към административните сгради и многопрофилните транспортни болници в София, Пловдив и Варна.

Отчитайки факта, че за хората с увреждания има огромно значение физическата активност в терапевтичен и психологически план, Държавната агенция за младежта и спорта е изготвила стратегия за осигуряване на **достъп до спортни обекти и съоръжения** в две основни направления:

1. Премахване на архитектурните бариери с цел осигуряване на достъп до спортни обекти и съоръжения за хора с увреждания:

2. Инициативи, подпомагащи премахването на архитектурните бариери на спортните обекти и съоръжения:

Министерството на културата ангажира вниманието на редица културни институции за **приобщаването на хората с увреждания към духовния живот на страната ни**. В областта на театралната дейност, във всички софийски театри и голяма част от извънстоличните театри са създадени постоянни и подвижни рампи за придвижване на инвалидни колички.

В рамките на утвърдените бюджетни средства за ремонт е осигурен достъп на хората с увреждания до държавните културни институти в областта на музикалното и танцово изкуство с национално значение.

Въпреки постигнатите положителни резултати за осигуряването на достъпна среда за хората с увреждания трябва да продължат действията в тази насока, като е необходимо да се отделят средства на национално, регионално и местно ниво за адаптиране на архитектурната среда спрямо нуждите на тази категория лица.

Осигуряването на **комплексна рехабилитация** на хората с увреждания е задължително условие за пълноценното им включване в живота на обществото. Рехабилитацията на хората с увреждания е цялостен процес и трябва да се създават програми и структури, които да осигуряват последователното провеждане на стъпките от този процес, а именно – медицинска, професионална и социална рехабилитация.

Особено остър е проблемът с достъпа до медицинска рехабилитация. Цел на медицинската рехабилитация е да ограничи или да намали последиците от увреждането или заболяването и да възстанови или подобри физическите и/или менталните функции. Затова тя е най-съществената и неотменима част от цялостния процес на рехабилитация.

Засега медицинската рехабилитация на хората с хронични заболявания и с трайни увреждания не е достатъчно застъпена в приоритетите и в програмите на политиката по здравеопазване. НЗОК заплаща някои рехабилитационни процедури само на хора с временна нетрудоспособност. Медицинската рехабилитация на хора с хронични заболявания и с трайни увреждания не се заплаща от НЗОК. Няма клинични пътеки по медицинска рехабилитация. С изключение на частичното заплащане на санаториално лечение по линията на социално подпомагане, хората с трайни увреждания нямат достъп до медицинска рехабилитация.

Осигуряването с **помощните средства, приспособления и съоръжения и медицинските изделия** е първата и най-важна стъпка в рехабилитационния процес, основната цел на който е постигане на максимална независимост на хората с увреждания и интеграцията им в обществото. На 12 юни 2007 г. влезе в сила Закона за медицинските изделия. По смисъла на този закон над 98 % от предоставяните до сега по реда на Закона за интеграция на хората с увреждания помощни средства, приспособления и съоръжения са медицински изделия. С оглед ефективното прилагане на посочените нормативни актове, Министерство на труда и социалната политика синхронизира всички подзаконовни нормативни актове в тази област.

Обхващането на всяко дете с увреждане в предучилищна и училищна възраст в образователната система и изграждането на съответната подкрепяща среда за него е основна дейност за достъп до качествено образование. В резултат от изпълнението на дейностите по изграждане на подкрепяща среда нараства броят на интегрираните деца и ученици със специални образователни потребности, ресурсните учители и другите специалисти, които подпомагат интегрираното обучение. За сравнение през 2005/2006 учебна година интегрирано са обучавани 1538 деца и ученици, подпомагани от 223 ресурсни учители, докато през учебната 2006/2007 г. броят на децата и учениците е над 4000, а ресурсните учители и други специалисти - над 900, т.е. броят на интегрираните деца се е увеличил близо три пъти, а броят на ресурсните учители – около четири пъти.

Открити са 28 ресурсни центъра за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности. В 770 общообразователни училища и в 183 детски градини в страната се обучават интегрирано деца и ученици със специални образователни потребности.

По различни проекти на Министерство на образованието и науката е осъществено обучение на 400 начални учители от общообразователни училища в страната за работа с деца със специални образователни потребности в общообразователна среда. През 2007 г. от Министерство на образованието и науката са осигурени още 3 000 000 лв. за изграждане на достъпна архитектурна среда.

Особено важно значение има фактът, че броят на децата в специалните училища намалява. През 2001/2002 учебна година учениците в специалните училища са 17 563, а през учебната 2006/2007 г. – 9532.

Необходимо е образователната политика да е насочена, от една страна, към намаляване на броя на специалните училища и увеличаване на броя на интегрираните деца със специални образователни потребности, а от друга - към определяне на нови функции на онези специални училища, които ще продължат да съществуват, насочени към обучение на деца с тежки и с множество увреждания и към подпомагане на включващото обучение – методически и със съответните специалисти.

Освен достъп до качествено образование хората с увреждания трябва да получат и възможност за **трудова реализация** в рамките на свободния пазар на работна ръка. Това е един от най-важните фактори за тяхната интеграция и самостоятелност.

В Кодекса на труда е предвидено работодателите, които имат повече от 50 работници и служители трябва да определят ежегодно

работни места, подходящи за хора с намалена работоспособност в размер от 4 до 10 процента от общия брой на работниците и служителите. Практиката обаче показва, че работодателите не изпълняват тази разпоредба. По данни на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ през 2007 г. са констатирани 244 нарушения, свързани с неизпълнение на разпоредбата на чл. 315 от Кодекса на труда.

Законът за интеграция на хората с увреждания, в раздела “Трудова заетост”, урежда правото на труд на хората с увреждания в интегрирана работна среда, както и правата и задълженията на работодателите. Създадени са условия в трите форми на заетост: в обичайна среда, в специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания, в развитие на собствен бизнес. Министерският съвет ежегодно определя списък на стоки и услуги, чието производство се възлага на специализираните предприятия и кооперации. На тях ежегодно се отпускат субсидии по защитени проекти и програми. Субсидират се и 30 на сто от дължимите осигурителни вноски.

Агенцията по заетостта реализира програми и насърчителни мерки за заетост и обучение по реда на Закона за насърчаване на заетостта, насочени към осигуряване на заетост и повишаване на квалификацията на хората с трайни увреждания, както и към осигуряване на грижи в семейна среда на хора с трайни увреждания и тежко болни самотни хора.

Агенцията за хората с увреждания предоставя безвъзмездно финансиране на проекти за разкриване на собствен бизнес или подпомагане развитието на вече съществуващ бизнес на хора с 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност. За финансиране могат да кандидатстват както собственици на фирми, така и физически лица с трайни увреждания.

Въпреки създадените законодателни условия голяма част от хората с увреждания са лишени от добра трудова реализация. Професионалната рехабилитация на много хора с увреждания се извършва в специализирани предприятия и кооперации. Опитът досега показва, че това не води до подобряване на тяхната професионална подготовка и трудова реализация.

В страната съществуват 91 специализирани предприятия за хора с увреждания, в които работят 14 573 души. Пазарният дял на тези предприятия, както и на кооперациите за хора с увреждания, продължава да се свива, поради което се закриват и значителен брой работни места за хора с увреждания. Освен няколкото специализирани фирми за хора със слухови и зрителни увреждания, специализираните

предприятия приемат главно хора, които по медицински критерии са били определени като негодни да работят на досегашното си работно място в условията на свободна пазарна конкуренция. В тези предприятия работят предимно хора с хронични заболявания, за които общуването със средата не е проблем и съвсем незначителен брой хора с увреждания. Специализираните предприятия ползват данъчни облекчения и преки държавни субсидии. Преобладава мнението, че голяма част от тези работни места са непродуктивни, нископроизводителни, лошо платени и не отговарят на изискванията на трудовия пазар. В сегашната си структура специализираните предприятия не предлагат на хората с увреждания добри шансове да преминат към свободния пазар на работна ръка. Въпреки сегашното си състояние, специализираните предприятия остават една възможност за намиране на работа.

Продължат усилията в областта на предлагането на **социални услуги**, насочени към социалното включване на хората с увреждания, съобразно техните желания и потребности. Като основен регулаторен механизъм за настаняване на деца в институции, както и за разширяването и подобряването на качеството на социалните услуги за деца с увреждания се прилага Законът за закрила на детето,. Работи се по превенция на изоставянето на деца, като усилията са насочени към постоянно осигуряване на социална и психологическа подкрепа на деца и техните семейства, в които е възникнал проблем, като се прави всичко необходимо, да не се допусне изоставянето или настаняването на тези деца в институции.

При настаняване на деца в специализирани институции, плановете за действие по случаите се предоставят на директорите на специализираните институции. Провеждат се заседания на мултидисциплинарни екипи, на които се обсъждат настъпилите промени в развитието на всяко дете, настанено в специализирана институция. Целта е да се предприемат мерки за установяване на по-добро взаимодействие с ръководството и персонала на тези специализирани институции за въвеждането на мултидисциплинарна и междуинституционална екипност при вземането на решения за децата.

Държавната агенция за закрила на детето организира процес на провеждане на оценка на специализираните институции за деца в цялата страна през 2006 г. чрез прилагане на *Механизъм за закриване, реформиране и реструктуриране на специализираните институции за деца*, при която са оценени 144 институции за деца. В изготвените доклади комисиите, извършили оценката, са представили своите препоръки за бъдещото развитие на всяка институция – реформиране,

преструктуриране или закриване. С цел оказване на подкрепа за процеса на реформиране и преструктуриране на институциите за деца, експерти на Държавната агенция за закрила на детето в сътрудничество с други правителствени и неправителствени организации са разработени Методически указания за изготвянето на проектите за реформиране, преструктуриране и закриване на специализираните институции за отглеждане на деца. Указанията са предназначени за общинските администрации, екипите на специализираните институции, както и за служителите на всички институции и организации, които пряко или непряко участват в подготовката на тези проекти.

С направените законодателните промени в областта на социалното подпомагане и закрилата на детето се разшириха възможностите за развитие на различни видове социални услуги за деца и семейства в общността, предоставяни в съответствие с нормативно утвърдени **стандарты за качество**, като алтернатива на настаняването на децата в специализирани институции. Въведени са три групи стандарти за качество на грижите: за социални услуги, предоставяни в семейна или близка до семейната среда; за приемни семейства и за социални услуги, предоставяни в специализирани институции за деца.

От началото на януари 2004 г. председателят на Държавната агенция за закрила на детето издава лицензи на доставчици на социални услуги за деца. Тази стъпка създава предпоставки за насърчаване и развитие на различни форми на алтернативни услуги за деца и семейства, предоставяни в общността. Към м. септември 2007г. са издани 275 лиценза за социални услуги за деца, като голяма част от услугите са основно предназначени за деца с увреждания и техните семейства или ги включват като една от целевите групи потребители. Това са услугите център за социална рехабилитация и интеграция; дневен център; социален асистент, личен асистент, защитено жилище и др.

С цел да се разширят възможностите за осигуряване на семейна среда за деца в риск и като форма на алтернативна грижа е въведен статутът на **професионалното приемно семейство** и са регламентирани отделните стъпки при осъществяването на тази нова мярка за закрила. Една от рисковите групи, които приоритетно ще бъдат настанявани в такива семейства, ще са именно децата с увреждания.

Държавната агенция за закрила на детето осъществява системен мониторинг и контрол върху спазването на правата на децата и на стандартите за социални услуги за деца. Мониторингът и контролът дават възможност да се анализират постиженията и слабостите при

осъществяването на реформите в областите, свързани с правата на детето. Досега са осъществени няколко мащабни планови проверки относно спазването на правата на децата с увреждания в цялата страна - в помощните училища, в дневните центрове и в социално-професионалните учебни заведения.

В системата на психичното здраве Министерството на здравеопазването осъществява преход от институционална психиатрия към психиатрия и алтернативни услуги в общността за хората с психични разстройства, а също така подобряване на условията за тези лица в лечебните заведения и специализираните институции, както и гарантиране на човешките им права.

Необходимо е да продължи процесът на създаване на алтернативни услуги в общността, като дневни центрове, защитени жилища, защитени работни места, информационни центрове за тези лица в съответствие с добрите практики в държавите-членки на Европейския съюз.

ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЯТА ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ 2008-2015 Г.

Цел 1

Създаване на адаптирана към нуждите на хората с увреждания среда

Направления

А. Достъпна среда за хората с увреждания

1. Физически достъп до обществени сгради (училища, детски градини, висши учебни заведения, театри, ресторанти, болници, сгради на държавни, културни и спортни институции и др.), жилища, открити пространства и работни места.

- Достъпност на спортните и културните обекти за лица с увреждания - адаптиран подход и вход, санитарен възел, подходяща маркировка и съоръжения, специализирани места на трибуните на стадионите и залите, предназначени за хора с увреждания. Гарантиран минимум от места, съоръжения и уреди,

пригодени за хора с различни затруднения в институциите за култура, спорт, отдых и туризъм;

- Механизъм за реализация на политиката на достъпност на различни нива и ефективни контролни и санкциониращи механизми;
- Обучение на проектантите, инвеститори, строители и всички специалисти, които участват пряко в проектирането и строителството на околната и битовата среда в принципите и стандартите за достъпност.

2. Достъпен транспорт

- Специални условия за движение, спиране и паркиране на моторни превозни средства, управлявани или ползвани от хора с увреждания;
- Специални транспортни услуги за хора с увреждания, които не могат да ползват стандартните транспортни услуги или страдат от по-тежки увреждания, които не позволяват използването дори на пригоден обществен транспорт;
- Специализиран транспорт за децата с увреждания по определени маршрути (училища, детски заведения и др.);
- Осигурен автобус в големите градове по всяка автобусна линия на определен час, достъпен за хора с двигателни проблеми;
- Разширена система за транспорт “от врата до врата” за хора с тежки двигателни и множествени увреждания.
- Увеличен брой влакове, в чиито състави са включени вагони с обособени места за трудноподвижни хора и техните придружители и колички, както и санитарни възли за пътници на инвалидни колички. Пускане на влаковете по нови дестинации. Увеличаване броя на гарите, в които има служби за пътниците с увреждания, приспособени подходи, санитарни възли, телефони и др.;
- Морски и въздушен транспорт, достъпен за хората с увреждания.

Б. Достъпна информация и комуникации

- Разработена държавна стратегия за достъпност на информационните услуги и документацията за различните групи хора с увреждания;

- Ефективна нормативна база, задължаваща всяка медия да осигурява част от информацията по адекватен и подходящ начин за хора с различни видове увреждания;
- Достъп до всички видове медии (печатни, електронни, аудио, аудио-визуални);
- Достъпност на телекомуникационните средства (телефони, компютри и др.);
- Достъпност на web-пространството, подходящи, достъпни он-лайн съдържание и услуги, реализиране на възможности за работа в областта на информационните технологии чрез осигуряване на подходящо обучение, насърчаване на работа от разстояние и он-лайн набиране на кадри;
- Достъп на всички етапи до цялата информация, отнасяща се до правата и задълженията на хората с увреждания, предлаганите услуги и програми. Информацията да се предоставя в достъпна форма - визуално представяне на текст, текстови дублаж, субтитри, брайлово писмо, жестомимичен език и жестомимичен дублаж, гласов дублаж, тактилна комуникация, уголемени шрифтове, достъпни мултимедии, както и всякакви писмени, звукови, на опростен език, дикторски, допълващи и алтернативни способи, средства и формати за достъпна информация.

Цел 2

Промяна на модела на грижа за деца с увреждания от настаняването им в специализирани институции към грижи в семейна среда

Направления

Достъп до качествени дневни грижи за деца с увреждания чрез:

- Предоставяне на различни форми на дневни грижи въз основа на извършено проучване и планиране, което да е съобразено с местните потребности;
- Развита система от стимули за общинските власти за разкриване на различни форми на дневни грижи, вкл. и на алтернативи на детските ясли и градини, като напр. показалите своята ефективност фамилни центрове и др.;

- Развита система от стимули за родителите за записване на децата в предучилищни форми на образование и посещаване на детските градини с цел обхващане на децата в предучилищна възраст в образователната система чрез социално подпомагане под условие, премахване на таксите за детски ясли или градини и др.;
- Продължаване на създаването на подкрепяща среда за обучението и възпитанието на децата със специални образователни потребности в общообразователните училища и детските градини, която да включва: а/ достъпна архитектурна среда, б/ екипи от специалисти, в зависимост от потребностите на децата, в/ диагностична, консултативна и рехабилитационна дейност, г/ специални учебно-технически средства и апаратура, д/ индивидуални образователни програми, е/ учебни програми по специалните учебни предмети и други;
- Предоставяне на услуги за родители на деца с увреждания с цел подкрепа за отглеждане на детето в семейството;
- Оптимизирано съотношение брой персонал - брой деца в различните форми на дневни грижи за предоставяне на качествени социални услуги;
- Продължаване на процеса на реструктуриране на специализираните институции за деца с увреждания с оглед предоставяне на дневна и седмична грижа и други социални услуги в общността за подкрепа на децата с увреждания и техните семейства.

Цел 3

Гарантиран достъп до качествено образование на хората с увреждания

Направления

В средното образование е необходимо да продължи прилагането на политиката за включващо обучение на децата със специални образователни потребности чрез:

- Единна методика за комплексно педагогическо оценяване и препоръки за децата със специални образователни потребности;
- Изградени положителни нагласи към включващо обучение в различните общности – учители, ученици, деца и родители;

- Създадени условия, гарантиращи интеграцията на децата със специални образователни потребности в детските градини и общообразователните училища чрез изграждане на подкрепяща среда, която включва:
  1. достъпна архитектурна среда съгласно изискванията на нормативните документи в тази област;
  2. екипи от специалисти, в които в зависимост от потребностите на децата и учениците се включват учители - специални педагози, ресурсни учители, психолози, логопеди, рехабилитатори на слуха и говора и други, родителите, настойниците или попечителите на децата и учениците със специални образователни потребности.
  3. диагностична, консултативна и рехабилитационна дейност;
  4. специални учебно-технически средства и апаратура, дидактически материали, учебни помагала и други;
  5. индивидуални образователни програми;
  6. учебни програми по специалните учебни предмети за децата и учениците с увреден слух и с нарушено зрение.”
- Оптимизирана системата на специалните училища;
- Създаване на условия за достъп до образование на децата с увреждания в специализираните институции.

В сферата на висшето образование:

- Актуализирани учебни планове във всички педагогически специалности (с учителска правоспособност) във висшите училища с оглед повишаване на квалификацията им за работа с младежи със специални образователни потребности.

Цел 4

Осигуряване на комплексна медицинска и социална рехабилитация. Помощните средства, приспособления и съоръжения (ПСПС) и медицинските изделия

Направления

- Разработване на програми за последователното провеждане на цялостния процес на рехабилитация – медицинска, професионална и социална;

- Активно участие и право на избор на човека с увреждане и неговите близки в рехабилитационния процес;
- Ранна диагностика и превенция на уврежданията;
- Изграждане на структури и съответните механизми на заплащане за осъществяване правото на хората с увреждания на медицинска рехабилитация:
  - Рехабилитационни центрове с интердисциплинарни екипи – лекари, психолози, физиотерапевти, кинезитерапевти, ерготерапевти - за стационарно провеждане на комплексна медицинска рехабилитация;
  - Мрежа за осигуряване и предоставяне на услуги по медицинска рехабилитация. Рехабилитационните услуги без настаняване в стационар да имат предимство пред стационарните.
  - Осигурителните фондове (социални и здравни), НЗОК, НОИ и др., трябва да включат дейностите по медицинска рехабилитация на хора с увреждания в осигурените, респективно платени от тях здравни и социални услуги.
- Въведени нови технологии в производството и снабдяването с индивидуални технически помощни средства и медицински изделия чрез данъчни, митнически и други преференции;
- Прецизирани нужди от ПСПС и медицинските изделия;
- Определяне и договаряне на адекватни цени на заплащане;
- Повишени изисквания към доставчиците на ПСПС и медицинските изделия;
- Нови видове ПСПС и медицински изделия за хората с увреждания, отговарящи на съвременното технологично развитие /включително компютъризирани системи и съоръжения/.
- Съчетан индивидуалния избор с експертната оценка за необходимостта от ПСПС и медицински изделия, съобразно възрастта, активността, професията и заетостта.

Цел 5

Разширяване възможностите за трудова заетост при хората с увреждания и включването им в различни програми за осигуряване на подходящи работни места

Направления

- Повишена ефективност на програмите за заетост на национално и местно равнище чрез реализиране на програми и мерки за създаване на трайни работни места с осигуряване на постоянна заетост за хората с увреждания на пазара на труда;
- Насоченост на насърчителните мерки за работодателите към осигуряване на по-дългосрочна и качествена заетост; подобрени услуги, предлагани от бюрата по труда на работодателите и повишен брой на заявените работни места от реалния сектор;
- Променени нагласи на работодателите по отношение наемането на работа на лицата в неравностойно положение на пазара на труда;
- Стимули за работодатели за приспособяване на работната среда спрямо нуждите на хората с увреждания;
- Стимулирано професионално обучение и квалификация на хората с увреждания;
- Самостоятелна стопанска дейност на хората с увреждания;
- Устойчив модел за развитие на социални предприятия.

Цел 6

***Приоритетно развитие на социалните услуги в общността.
Развитие на алтернативните форми на услуги***

Направления

- Постепенно намаляване броя на заведенията за социални услуги за хора с увреждания и на местата в тях, чрез въвеждане на стимули и мерки, насочени към оставане на хората с увреждания в обичайната среда и семейството;
- Развити дневни форми за извършване на социални услуги - дневни центрове и бюра за социални услуги, рехабилитационни центрове и др. Изградени дневни форми като междуселищни центрове с оглед задоволяване потребностите на хората с увреждания от малките населени места, където не е ефективно или е невъзможно самостоятелното развитие на подобни структури;
- Разширяване и усъвършенстване на схемите за предоставяне на услугите личен асистент и социален асистент в национален мащаб;

- Утвърдени норми и практически мерки за повишаване отговорността, включително финансовата на близките на хората с увреждания, задължени по закон да се грижат за тях;
- Разработени механизми и стимули за НПО, с оглед поемане на държавни и общински функции в областта на социалните услуги, на основата на търгове и конкурси за финансово и материално обезпечаване на съответните проекти;
- Разработена концепция за раздържавяване и децентрализиране в областта на социалните услуги и стимулиране развитието на пазарен тип услуги за хора с увреждания;
- Правна регламентация активното и задължително предлагане на определени видове и форми социални услуги, включително т. нар. "Индивидуален план за рехабилитация и социална интеграция";
- Развити посреднически услуги за хората с увреждания, за които близките им, задължени по закон да се грижат за тях, не изпълняват своите задължения /постигане на досъдебни споразумения, помощ в съдебната фаза и др. /.
- Разработена цялостна система от стандарти, норми и нормативи за различните видове и форми социални услуги, материално техническа база и достъпа до и в съответните институции;
- Децентрализация на управлението и финансирането на специализираните институции към местните власти.
- Механизъм на финансиране, който да насърчава общините да развиват услуги в общността;
- Нови стандарти за грижа в специализирана институция, които приближават максимално отглеждането в нея до живот в семейна среда и създават условия за добро качество на грижите в тях.
- Подобряване и поддържане на качеството на институционалната грижа чрез прилагане на индивидуален подход към децата, осигуряване на среда, близка до семейната, оптимизиране броя на персонала съобразно броя на настанените лица, предлагане на специализирани услуги и др.
- Ефективен мониторинг и контрол върху качеството на грижите и услугите, предлагани за децата в специализираните институции чрез актуализиране на стандартите за качество на грижата и системата за контрол върху спазването на стандартите.
- Преструктуриране на специализираните институции с цел трансформирането им в различни форми на социални услуги в общността.

- Изграждане на защитени жилища за лица с ментални увреждания, с множество увреждания, включително и сляпо-глухи, които нямат подходящи условия за живот в домашна среда при близките си или нямат близки, които да се грижат за тях.
- Повишаване на качеството на социалните услуги за деца с увреждания, предоставяни в специализирани институции и в общността, чрез прилагане на съответните критерии и стандарти;
- Оказване на системна методическа помощ и подкрепа на доставчиците на социални услуги от компетентните държавни органи с оглед подобряване качеството на живот на хората с увреждания и техните семейства;
- Създаване на система за непрекъснато обучение и повишаване на квалификацията на персонала в специализираните институции за деца и за хора с увреждания с оглед прилагането на съвременните стандарти за медицински и социални грижи;
- Въвеждане на индивидуални бюджети и директни плащания при доставка на социални услуги на хората с увреждания.

Цел 7

Осигуряване на равни възможности за спорт, отдих, туризъм и участие в културния живот

Направления

- Участие в културни прояви и развлечения;
- Условия за развитие и интегрирано обучение в областта на науката, изкуството, спорта на децата с увреждания;
- Създаване на условия за развитие на талантливите деца с увреждания чрез насърчаване на техните творческите изяви, както и стимулиране на училищата по изкуствата и творческите съюзи на художници, музиканти, артисти, на музеи, галерии и културни институции да осъществяват програми с участието на деца с увреждания;
- Достъпност на художествените произведения;

- Възможност на хората с увреждане да творят и развиват своите творчески умения;
- Обучен персонал на организации за спорт, развлечение, туризъм, култура и други за общуване с хора с увреждания;
- Развитие на проекти за изкуство, култура и спорт на хора с увреждания и техни организации;
- Осигурени места за отдых, спорт и туризъм като хотели, плажове, спортни центрове, гимнастически зали и други, достъпни за хора с увреждания;
- Насърчаване на спортните организации да създават възможности за хората с увреждания да участват в спортната дейност, проектирани специални схеми и спортни игри ;
- Създаване както на специализирани отбори, съставени само от хора с увреждания, така и смесени отбори от хора с и без увреждания.
- Подготвени елитни състезатели за участие в европейски, световни и параолимпийски игри и специалните олимпийски игри. Осигурени бази, треньори и финансиране.
- Признаване спортните постижения на хора с увреждания адекватно на останалите спортисти;
- Изградена система за насърчаване на обществените и частните организации в областта на културата, спорта, развлеченията и туризма да предприемат редовни обучения по осведоменост в областта на уврежданията за своя персонал като основна дейност;
- Създадени стимули за обществените и частните медии активно да дискутират в програмите си въпросите относно осигуряването на равни права и възможности на хората с увреждания и недопускането на дискриминация спрямо тях.

Цел 8

Повишаване степента на информираност на обществото за проблемите и възможностите на хората с увреждания и промяна в обществените нагласи спрямо тях

Направления

- Широка обществена подкрепа на дейностите, които ще се предприемат за реализиране на Стратегията за осигуряване на

- равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г. чрез провеждане на информационни кампании;
- Активно ангажирани медии в процеса на повишаване на информираността на обществото по проблемите и възможностите на хората с увреждания;
  - Променена визия, език и начин на представяне на хората с увреждания в медийното пространство чрез работа с журналисти и експерти в сферата на масовите комуникации.

МЕХАНИЗЪМ ЗА МОНИТОРИНГ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА НАСОКИТЕ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА РАВНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ 2008-2015 Г.

Министерският съвет приема План за действие по изпълнението на заложените цели в Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г.

На национално ниво наблюдението и оценката на изпълнението на целите на Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г от МТСП чрез периодични доклади от ресорните министерства и институции. Резултатите от наблюдението ще бъдат обобщавани от МТСП в годишен доклад, който ще бъде внасян за одобрение в Министерския съвет в срок не по-късно от 31 март на съответната календарна година.

На местно ниво наблюдението на политиките за детето се изпълнява от Общинските администрации, Дирекции „Социално подпомагане”, Регионалните инспекторати по образование, Бюрата по труда, Областните инспекции по труда, Регионалните центрове по здравеопазване, лицензирани доставчици на социални услуги.

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хора с увреждания 2008-2015 г. ще бъде актуализирана на четвъртата година от нейното изпълнение с оглед оптимизиране на заложените цели и постигнати резултати.

ФИНАНСОВО ОСИГУРЯВАНЕ

Реформата в сферата на публичните финанси, която се осъществява през последните години има за цел оптимизация на публичните разходи, децентрализация, повишаване устойчивостта на

публичните финанси, чрез прилагане на стратегически методи на планиране и програмиране и търсене на по-висока добавена стойност при предоставяне на публичните услуги на гражданите. Въвеждането на новия модел за програмно бюджетирание, включително и на междусекторни политики, цели по-доброто интегриране на политиките в зависимост от поставените цели на общата политика. Въвеждането на подхода на програмно бюджетирание доведе до по-ефективното разпределение на наличните бюджетни ресурси, както и до тяхното ефикасно разходване по конкретни програми. Този подход позволява и ефективно и прозрачно наблюдение на изпълнението чрез оценка на постигнатите резултати.

Основният източник на финансиране на дейностите в изпълнение на Стратегията е държавният бюджет и общинските бюджети. Най-големият допълнителен източник за финансиране на тези политики ще бъдат Структурните фондове на ЕС, чрез съответните Оперативни програми - Развитие на човешките ресурси, Регионално развитие, Конкурентноспособност, Транспорт и др., както и по линия на програма ФАР.